

Alijeteti i alteriteti draganićkog govora

Šebetić, Krunoslav

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:537467>

Rights / Prava: [In copyright/Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku

Krunoslav Šebetić

Alijeteti i alteriteti draganićkog govora

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, 2015

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku

Krunoslav Šebetić

Matični broj: 0009058862

Alijeteti i alteriteti u govoru Draganića

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost
Mentor: dr. sc. Silvana Vranić

Karlovac, 2015

KLJUČNE RIJEČI

*kajkavsko narječje, plješevičkoprigorski dijalekt, draganički govor, alijeteti, alteriteti,
fonologija, morfologija* *Sažetak*

TABALICA SADRŽAJA

1	Sažetak	5
2	Uvod.....	7
3	Kajkavsko narječe.....	9
3.1	Klasifikacija kajkavskog narječja	10
3.2	Kajkavska akcentuacija	11
3.3	Kajkavski vokalizam	12
3.4	Kajkavski konsonantizam.....	14
4	Fonologija draganićkog govora	15
4.1	Kontinuante poluglasa i jata (prva kajkavska jednadžba)	15
4.2	Kontinuanta slogotvnornog l i stražnjeg nazala (druga kajkavska jednadžba)	16
4.3	Akcentuacija	19
5	Morfologija draganićkoga govora.....	20
5.1	Imenice	20
5.2	Pridjevi.....	24
5.3	Zamjenice	26
5.4	Glagoli	26
6	Zaključak.....	30

1 Sažetak

U ovom se radu na temelju snimljenog ogleda govora žele prikazati alijetetne i alteritetne značajke govora Draganića, mjesta u blizini rijeke Kupe udaljenog petnaestak kilometara od Karlovca (južno), otprilike isto toliko od Ozlja i Krašića (zapadno) te desetak od Jastrebarskog (sjeverno). Tako se Draganić, prema Karti kajkavskog narječja Mije Lončarića iz knjige Kajkavsko *narječje* (1996., 200. str.) draganički je govor dio plješevičkoprigrorskog dijalekta kajkavskog narječja što će se pokušati prikazati na usporedbe literature o povjesnom razvoju hrvatskoga jezika, kajkavskog narječja općenito te plješevičkoprigrorskog dijalekta i snimljenog ogleda govora u trajanju od 25 min i 18 sek. Ispitanik je bio Petar Ivančak, rođen 1923. godine.

U prvom, uvodnom, nabrojane su značajke prema svojim razlikovnim ulogama, u tom su djelu ukratko objašnjeni pojmovi alijetet i alteritet. upravo oni presudni za svrstavanja kojega govora u određeni dijalekt unutar istog narječja.

Sljedeće je poglavlje naslovljeno Kajkavsko *narječje* u kojem će se dati kratak pregled osnovnih značajki kajkavskog narječja (povjesni razvoj, proučavanja kaj. narječja kroz povijest, alijetetne i alteritetne značajke bez obzira javljaju li se u draganičkom govoru i sl.).

Nakon općenitog prikaza kajkavskog narječja, prikazat će se plješevičkoprigriski dijalekt i njegove alijetetne i alteritetne značajke. Značajke prikazane u ovom poglavlju temelje se na govoru snimljenom u sklopu terenskog istraživanja. Unutar se tog poglavlja govori o fonologiji draganičkog govora (vokalizam, konsonantizam i akcentuacija), ali i morfologiji draganičkog

govora, ali samo onoliko koliko je obuhvaćala tema rada (alijeteti i alteriteti draganičkog govora).

U *Zaključaku* se daje sinteza prethodnih dijelova; u njemu se s obzirom na sminljeni govor i podataka iz literature objašnjava zašto je draganički govor doista i dio plješevičkoprigrorskog dijalekta kajkavskog narječja.

Na samom se kraju nalaze prilozi koji se sastoje od zapisanog snimljenog govora te karta kajkavskog narječja Mije Lončarića.

2 Uvod

Često jedan jezik ima cijeli niz zajedničkih izoglosa s nekim drugim jezikom. No dvjema ih zasebnim jedinicama ne čini ono slično nego ono različito, ono što je specifično za pojedini jezik i kao značajka ne pojavljuje se u drugome jeziku. Stoga se može zaključiti da postoje značajke višega razlikovnog ranga – one koje su karakteristične isključivo za jedan sustav, ali postoje i značajke nižega razlikovnog ranga – one koje su zajedničke većem broju sustava.

Isto se može primijeniti i unutar jednog jezika. Hrvatski jezik uključuje tri narječja: kajkavsko, štokavsko i čakavsko. Ta se narječja međusobno razlikuju, čine zasebne sustave, ali isto tako i dijele neke slične osobitosti.

Alijeteti su značajke najvišeg (razlikovnog) ranga, definiraju zasebne sustave (narječja), po njima se i kajkavsko i štokavsko i čakavsko narječe razlikuju od ostala dva. Očiti su primjeri alijetetnih značajki upitno-odnosne zamjenice *što*, *kaj* i *ča*; prva je izrazita (alijetetna) značajka štokavskog narječja, druga kajkavskog, a treća čakavskog. Iako se koja od navedenih upitno-odnosnih zamjenica može čuti i u kojem drugom narječju, uglavnom se radi o sociolinguističkom utjecaju: novoštokavac će, došavši na kajkavsko ili čakavsko područje, relativno brzo preuzeti *kaj* ili *ča*, ali će zadržati novoštokavski naglasak i druge štokavske alijetete. Vjerojatno je tomu tako zbog toga što je leksička razina najpodložnija promjenama i drugim utjecajima (za razliku od fonološke).

Alteriteti su razlikovne značajke koje ne definiraju zasebne sustave, jedna alteritetna značajka može biti svojstvena dvama narječjima hrvatskog jezika i njih razlikovati od trećega, a mogu biti zajedničke i dijelovima svih triju narječja. Alteritetne značajke svjedoče o povezanosti podsustava hrvatskog

jezika u sustav hrvatskog jezika. Primjer su alteritetnih značajki relacijski morfemi za dativ, lokativ i instrumental množine: -an, -ah, -am/-ami, ali nulti nastavak za genitiv množine: G mn. *žen*, koz... Ti su relacijski morfemi tipični za čakavske i arhajičnije kajkavske govore (ponekad se javljaju i u štokavskom narječju).

Još su nižeg razlikovnog ranga arealne značajke. Arealne se značajkejavljaju u govorima na određenom geografskom području bez obzira na dijalekte i narječja kojima tim govori pripadaju; ponekad se radi i o različitim jezicima. Primjer je arealne značajke zamjena završnog l u *ȳ* (bil > bi *ȳ*), zatim zamjena ī sa j: bolje > boje i sl.

O tima će se trima tipovima značajki govoriti u ovom radu na primjeru snimljenoga ogleda govora Draganića s ciljem da se dokaže njegova pripadnost u prvom redu kajkavskom narječju, a onda i plješivičkoprigorskomu dijalektu.

3 Kajkavsko narječe

Kajkavsko je narječe kao idiom srednjojužnoslavenskog dijasistema moguće prepoznati već u zapisima iz 12. st. Dekretum je Ivana Pergošića djelo koje već sadrži razmišljanja o kajkavštini, prvo u potpunosti sačuvano kajkavsko djelo [Lončarić, 1996: 1].

Prva se kajkavska leksikografska djela pojavljuju u 17. st. Njemački leksikograf Magiser u poliglotski rječnik iz 1603. uvodi neke kajkavske riječi, Juraj Habdelić 1670. stvara Dikcionar u kojemu kajkavske riječi tumači latinskim. Zatim pavlin Ivan Belostenec sastavlja Gazofilacij, najopsežnije djelo kajkavske leksikografije u dva dijela – latinsko-hrvatski i (manji) hrvatsko-latinski dio. [Lončarić, 1996: 2]

Prvu kajkavsku gramatiku (*gramatica croatica*) nije pisao kajkavac, već ju je sastavio Johannes Christophorus de Jordan, savjetnik Kraljevske Češke. Prva kajkavska gramatika koju je napisao Hrvat, ona je Ivan Vitković 1779., ali je ostala u rukopisu. Prema njoj je Ignac Kristijanović sastavio svoju, tiskanu 1837. [Lončarić, 1996: 3]

Polovicom 19. st. počinje razdoblje znanstvenog i svjesnog proučavanja hrvatskih dijalekata (tada je još kajkavski književni jezik živ iako je utjecaj štokavštine sve značajniji). [Lončarić, 1996: 4]

U to se doba počelo raspravljati o sličnosti kajkavštine (hrvatski jezik) sa slovenskim jezikom, brojni su jezikoslovci tako dovodili u pitanje pripadnost kajkavskog narječja hrvatskom jeziku. To je pitanje riješio Zvonimir Junković u Jeziku Antuna Vramca gdje konstatira da je kajkavsko narječe otpočetka dio

hrvatskog jezika, a srodnos sa slovenskim govorima proizlazi iz njihova zajedničkog (zapadnojužnoslavenskog) prajezika. [Lončarić, 1996: 3 – 13]

3.1 Klasifikacija kajkavskog narječja

Aleksandar je Belić kajkavštinu dijelio na sjeverozapadni ili zagorski dio koji za štokavsko *ć* i *đ* imaju glasove *č* i *j*: *noč*, *meja*. Istočni kajkavski govori imaju glasove *č* i *đ*, a jugozapadni (ili prigorski) govori imaju *ć* i *j*. [Brozović, 1988: 91]

Kajkavske je govore s aspekta akcentuacije proučavao Stjepan Ivšić. Ivšić je došao do zaključka da kajkavština u nekim gramatičkim i tvorbenim kategorijama posjeduje nove metatonijske akcente (osnovna kajkavska akcentuacija). S obzirom na tu činjenicu kajkavske govore dijeli na konzervativne i revolucionarne. Revolucionarni govori posjeduju metatoniju (promjena vrste naglaska: uzlasnost ~ silaznost, duljina ~ kraćina) i metataksu (promjena mjesta naglaska). Podjela na ova dva tipa govora izvršena je prema metatonijskom cirkumfleksu. Konzervativni govori čuvaju staro mjesto naglaska i metatonija nije obavezna u svim govorima. [Lončarić, 1996: 289]

Dalibor Brozović podijelio je kajkavske govore na temelju Belićeve i Ivšićeve klasifikacije i izdvojio sljedeće dijalekate kajkavskog narječja: zagorsko-međimurski, turopoljsko-posavski, križevačko-podravski, prigorski, donjosutlanski i goranski. Unatoč osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji, dio govora više nema naglasak na kraju riječi. [Brozović, 1988: 92]

M. Lončarić dijeli kajkavsko narječje na petnaest dijalekata: [Lončarić, 1996: 146]

- 1.1 središnjozagorski
- 2.1 samoborski
- 3.1 varaždinsko-ludbreški
- 4.1 međimurski
- 5.1 gornjosutlanski

- 6.1 plješivičkoprigorski
- 7.1 turopoljski
- 8.1 vukomeričko-pokupski
- 9.1 donjolonjski
- 10.1 sjevernomoslavački
- 11.1 gornjolonjski
- 12.1 glogovničko-bilogorski
- 13.1 (birovsko)podravski
- 14.1 goranski
- 15.1 donjosutlanski

3.2 Kajkavska akcentuacija

Kao što je već bilo spomenuto, Stjepan Ivšić je na temelju suvremenog stanja rekonstruirao ishodišni kajkavski prozodijski sustav. U tom je izostavio gorskotarske govore jer je njihov razvoj uglavnom odstupao od osnovnog kajkavskog razvoja. [Lončarić, 1993: 137]

Opće kajkavsku akcentuaciju ne čine jedinice kojih nema u drugim slavenskim jezicima, posebnost je opće kajkavske akcentuacije u specifičnom rasporedu općeslavenskih i zapadnojužnoslavenskih procesa, i to praslavenskog ("čakavskog", "hrvatskog") akuta i novog praslavenskog cirkumfleksa. O formiranju se opće kajkavske akcentuacije može govoriti od 10. st., a upravo se tada i slovenski jezik odvaja od ostatka zapadnojužnoslavenskog prajezika. [Lončarić, 1993: 137]

Osnovni se inventar sastoji od tri naglasne jedinice: kratkog silaznog naglaska, dugog silaznog naglaska te dugog naglaska uzlaznog tipa.

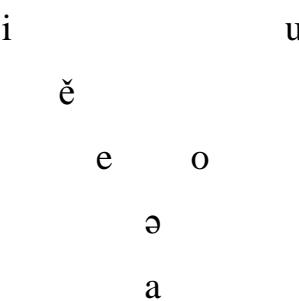
Kajkavski je izgovor nešto labaviji no što je to slučaj sa štokavskim ili čakavskim pa su kajkavski nenaglašeni vokali skloniji reduciraju, a kratki (ako su i izvorno bili kratki) skloniji su duljenjima. [Ivšić, 1996: 49]

Unutar kajkavskog narječja govori se o devet naglasnih sustava koje je na temelju mesta naglaska, kvantitete i opreke po uzlaznosti (i silaznosti) moguće podijeliti u pet skupina [Lončarić, 1978: 109 – 110]:

1. četrnaest sustava u kojima su zastupljene sve tri prozodijske značajke (tu su još dvije podskupine: prva s jednim poznatim sustavom u kojem postoji opreka po kretanju tona i u kratkom slogu i druga s trinaest sustava u kojima je ta opreka zastupljena samo u dugome slogu)
2. dva sustava s fonološkim mjestom naglaska i kvantitetom
3. jedan sustav s fonološkom kvantitetom i tonom
4. jedan sustav s fonološko kvantitetom
5. jedan sustav s fonološkim mjesnim naglaskom

3.3 Kajkavski vokalizam

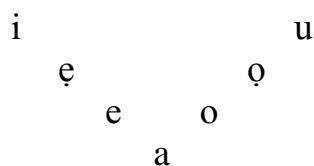
"Ne može se pretpostaviti poseban kajkavski sustav koji bi u čemu bio drugačiji od polaznoga općehrvatskoga sustava, a da se iz njega mogu izvesti vokalizmi svih kajkavskih dijelova“ [Lončarić, 1994: 115], odnosno ishodišni kajkavski sustav jednak je ishodišnom (staro)hrvatskom sustavu i M. Lončarić ga prikazuje ovako:

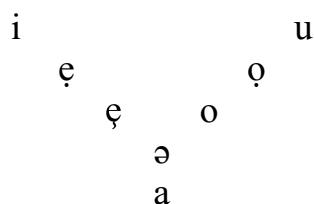
Vokal ē bio je vokal prednjeg niza, a *o* je vokal stražnjeg niza. Nazali su se počeli poistovjećivati s ostalim vokalima već u 10. stoljeću, a izjednačavanje nije provedeno odmah jer su se kontinuante nazala mogle ostvarivati na širokom području vokalskog trokuta: *o* se mogao realizirati između *u* i *o*, a *ē* se mogao ostvarivati između *e* i *a* [Moguš, 2010: 37 – 39]. Još je moguće prepostaviti i izjednačavanje *ē* i *e* sa otvorenim *e* (*ē*). Mijenja se i *ē*, u kajkavštini se može prepostaviti da je jat dao zatvoreno *e* (*ē*), a u nekim se govorima mogao ostvarivati i diftonški kao *je* [Lončarić, 1994: 116].

Slogotvorno *r* (*r*) može vršiti funkciju vokala, a isto tako i slogotvorno 1 (*l*), samo što ono prelazi u *u*, izjednačavajući se sa kontinuantnom stražnjeg nazala što znači da *l* i *o* mogli dati iste rezultate – *o* i/ili *o* [isto].

Dalibor Brozović smatra da se nakon svih tih promjena dobiva vokalski sustava od sedam jedinica u kojemu postoje dva zatvorena vokala – jedan prednjega, a drugi stražnjega niza [1988: 94] te on osnovni kajkavski vokalski trokut prikazuje na sljedeći način:

M. Lončarić prepostavlja vokalski trokut sa zatvorenim i otvorenim e te zatvorenim o, odnosno razlikuje kontinuantu prednjeg nazala i jata jer smatra da kontinuanta izjednačavanja *e* i *ē* zapravo *ē*, a za refleks staroga *ē* prepostavlja fonem *ē*. Kontinuantu *o* opisuje kao užu, zatvoreniju od o [1994: § 1]:

Pavle Ivić u Procesima rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima nudi prikaz vokalskog sustava koji ima iste jedinice kao i onaj D. Brozovića [1986: 57] te napominje da je takav sustav uvjetovan rezultatom dviju kajkavskih jednadžbi (alijetetnih značajkā) koje su karakteristične za "najveći deo kajkavskih govora" [isto]. Iako vrhunska karakteristika kajkavštine, u "prigorskom govoru, bar na jednom delu njegove nevelike teritorije, izostalo je jednačenje poluglasa s kontinuantom jata" [isto: 58].

Kao alijetne značajke kajkavskog narječja spominju se dvije kajkavske jednadžbe. Prva se kajkavska jednadžba očituje u izjednačavanju starohrvatskog jata i poluglasa na zatvoreno e (e).

U drugoj se kajkavskoj jednadžbi slogotvorno l i stražnji nazal q izjednačuju sa stražnjim vokalom o. Mada postoje i kajkavski govor u kojima navedene jednadžbe ne vrijede. [Brozović, 1988: 92 – 93]

3.4 Kajkavski konsonantizam

Osnovni vokalizam kajkavskog narječja jednak je onom starohrvatskom, ali to nije i slučaj s kajkavskim konsonantizmom "jer taj se sustav razlikuje od *ishodišnog hrvatskog sustava* [...] po tome što prepostavlja postojanje dvousnenog sonanta w (u), a ne labiodentalnog sonanta v". Ishodišni se kajkavski konsonantizam sastojao od 24 jedinice i od ishodišnog se hrvatskog, osim dvousnenim sonantom, razlikuje i izostankom r' [usp. Lončarić, 1996: 87].

Sljedeća je kajkavska karakterističnost vezana za palatale ļ i ñ te njihov odnos s glasovima l i n. Iako prisutni u ishodišnom kajkavskom konsonantskom sustavu u kasnijem razvoju "*u najvećem dijelu kajkavštine doživljavaju sudbinu r'*, tj. *nestaju iz sustava zbog male funkcionalne opterećenosti*"¹ Depalatalizacija se može vršiti prijelazom glasa ļ u l i ñ u n što bi predstavljalo pravu depalatalizaciju. Moguće je da se ļ i ñ rastave na slijed nalazala i glasa *j > n + j* i

¹ [Lončarić, 1993: 93]

l + j. Isto je tak omoguća i fonologizacija palatalnog elementa s anticipacijom: *ń* > *jn*, a posljednjem se može dogoditi i metateza pa riječ *ńęga* prelazi u *jęga* [Lončarić, 1996: 93].

4 Fonologija draganičkog govora

4.1 Kontinuante poluglasa i jata (prva kajkavska jednadžba)

Iako vrhunska karakteristika kajkavštine, u "prigorskom govoru, bar na jednom delu njegove nevelike teritorije, izostalo je jednačenje poluglasa s kontinuantom jata" [isto: 58].

Kontinuante je jata i poluglasa važan dio (alijetetne) prve kajkavske jednadžbe: *ь* = *ь* = *ě* > *ę*.

Izostanak prve kajkavske jednadžbe potvrđuju i nepodudarni draganički primjeri poput *snēga*, *jēli*, *mēšano*, *sēkal*, *sūsed*, *pēške*, *ōgref*, *sēl* koji svjedoče o ekavskom ostvaraju jata, dok se poluglas ostvaruje uglavnom kao a: *dāna*, *sāki*, *pōsal kādi*, (*lūdi kī su pobōžniji bili išli su k*) *māši* (od stsl. *məša*). Postoji i pokoji primjer poput stebla gdje izgleda kao da je kontinuanta poluglasa dala e, ali i ta riječ uz ostvaruje sa a samo rečenicu dalje, znači izgovoreno je i *stabla* i *steba*.

Primjeri koji potvrđuju nepoštivanje prve kajk. jedadžbe u kontinuanti poluglasa neke su riječi "obične" poput stabla, dana, ali ima i onih koje su tipični čakavski leksemi: *kādi*, *māši*.

Kontinuanta je poluglasa u draganičkom govoru po još nečemu zanimljiv – poluglas je u nekim primjerima ostao neizmjenjen: (*päk je i*) *skīnəl* (*tāj čēp*), *nasəjēna*, *dōnas*, *natōčiti*, *kōbli*... *Iako je šva obično kontinuant kratkoga poluglasa u draganičkom govoru, u razgovoru sa čovekom iz grada mnoći Draganićani radije izgovaraju 'a'* [Ivić, 1968: 63].

Ivić kaže da su se "umnožila svedočanstva o 'ə' u prigorskoj zoni", on i jest uočio tu pojavu u Draganiću (koja je promakla V. Rožiću), a Ivšić ju je zatekao i u Krašiću. Postoje još neka mjesta koja imaju istu pojavu: Kumrovec, Rozga, Sv. Martin i dr. [Ivić, 1968: 58]

Također, usporedi se nizovi riječi *dâna*, *sâki*, *pôsal kâdi*, *mâši* naspram *dônas*, *natôčiti*, *kôbli* vidljivo je da poluglas može biti naglašen kratkim naglaskom, obično se u hrvatskom jeziku takav poluglas vokalizirao (duljio), a kada je naglasak dug (silazan ili uzlazan) poluglas se i jest duljio te je dobiven glas a umjesto za kajkavsko narječe očekivanog e.

4.2 Kontinuanta slogotvnornog l i stražnjeg nazala (druga kajkavska jednadžba)

U drugu kajkavsku jednadžbu ulazi izjednačavanje slogotvornog *l* i stražnjeg nazala s *u*: $l = \varrho > \varphi$.

Ta jednadžba u draganićkom govoru funkcioniра što u snjimljenom ogledu govora potvrđuju primjeri *mûž* (< prasl. *môžb), *něke pût* (< prasl. *pqt) i *sûnce* (< prasl. *sъlnьce), *vûčeš*.

Ivić smatra da Draganić (i drugi prigorski govori) ima tendenciju rasterećenja vokalskog sustava, smatra da je sustav s pet osnovnih vokala, kontinuantom poluglasa te zatvorenim vokalom prednjeg i zatvorenim vokalom stražnjeg niza preopterećen, a kao posljedica javljaju se rasterećenja u vidu pomicanja određenih fonema (i narušavanja prvobitne simetrije sustava). Dok su se u većini drugih govora praslavenski vokali izjednačavali s osnovnima, u kajkavskom su se narječju mijenjali i prvobitni vokali zajedno s (karakteristično) praslavenskima: otvaranje praslavenskog *ɛ* i izvornog *e* u vokal *ɛ* [Ivić, 1968: 16]

58], a sa njime se slaže i M. Lončarić [usp. Lončarić, 1994: § 1]. P. Ivić smatra kaže da slabu "tačku ovde predstavlja sektor u – o – o"².

Rasterećenje se vrši diftongacijom dugog o i dugog e u uo i ie. U mnogim je govorima diftongiralo samo e (možda se kao primjer za Draganiću može navesti *sjeno*), dok diftongacija dugog o izostaje – a tako je i u draganićkom govoru. Vokal o mogao je prijeći i u glas tipa e, ali u prigorskim govorima "*sudeći po mom materijalu iz Draganića, kratko 'o' je izjednačno s kontinuantom 'ě', pa se zatim van akcenta izjednačilo sa 'i', kao i 'ě' u istom položaju*"³.

Vjerojatno se time mogu opisati primjeri *onda se dòbilo pl̄atni, prije nega vremena bilo skopāni* jer se očekuje bilo (i)skopano; moguće da je uslijed rasterećenja završno o prešlo u i kao što je i moguće nađe li se izvan akcenta. Ako o pod naglaskom daje isti rezultat kao i kontinuanta ě onda je moguće objasniti i primjere poput (*Önda je vèć dèšla (i berba), dèma (pàk su imàli mûži), (cèli dàn třgalo i) diplàlo*, a da ě izvan naglaska može dati i⁴ dokazuju i primjeri (*mûži su) sidèli (oku stola), (dòk se je) vìdilo, (ni) nìgdi (nìš), (da je tò) pobilèlo... Jasno je takođe da se neakcentovano 'ě' jednači sa 'i'*. [Ivić, 1968: 63].

Pojava izostaje u slučajevima gde se vokal 'o' nalazi na početku reči, ili mu prethodi velar, labijal ili 'l'⁵, a cijela se pojava odnosi isključivo na kratko o [isto: 63]. Izjednačavanje izostaje ako prethodi akustički taman nizak suglasnik – labijal ili velar, npr. Leti ali oku. [Lončarić, 94: 128].

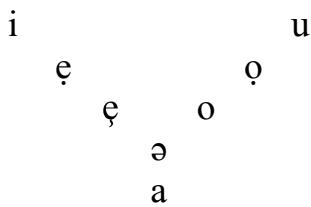
Draganićki se vokalski sustav stoga može prikazati na sljedeći način:

² [Ivić, 1968: 59]

³ [Ivić, 1968: 62]

⁴ „Jasno je takođe da se neakcentovano ě jednači sa i. [Ivić, 1968: 63]

⁵ [Ivić, 1968: 63]

Ishodišni kajkavski konsonantski sustav razlikuje dva palatalizirana dentala – bezvučni t' i d' [Lončarić, 1996: 88] U izvornom kajkavskom konsonantskom sustavu postojao je fonem č što bi značilo da je t' u nastavku razvoja mogao dati ili č ili srednji glas č. Ove su skupine važne i po tome što su prve poslužile kao kriterij za podjelu kajkavskog narječja na dijalekte [Brozović – Ivić, 1988: 91], Na jugozapadnom dijelu kajkavskog narječja kontinuanta t' dala je rezultat č, a kontinuanta d' dala je kao rezultat j [usp. Isto], [Lončarić, 1996: 89].

Takve rezultate (razlikovanje č koje je već postojalo u sustavu i č kao refleks nekadašnjeg t' te j kao kontinuantu d') potvrđuju primjeri poput čim, čep, kluč, poničiji, tučilo, četiri, ðobičaj, rúbače prevraćali, čedna, snèpiće, draganičâki, gâće, nasøjëna, narëjen, mlâje. Sa ovim glasovima povezan je i razvoj skupina st' i zd', obično su se skupine reflektirale u šč i žž [Brozović – Ivić, 1996: 92].

U Draganiću se depalatalizacija (barem kada je riječ o glasovima ī i ň) ne provodi: híladu, veséle, tańūra, pećňâke, kúdelu, kluč, rôglami, l̥eta, nabavlâli, svîne, tîšlari, pôldańe, pèvańe, čëhańe... Postoje i primjeri u kojima palatalizacija pojačana: rańile 'hranile', ali isto tako i raníli 'hranili'. Slično se događa i sa glasom l, ponekad se izgovara vrlo umekšano, gotovo kao ī.

U draganićkom govoru postoji i glas h, ali njegov položaj nije čvrst, može se u istoj riječi čas pojavljivati, čas ispadati, a na početku se naglasne cjeline, pogotovo ako prije stoji prijedlog v – h ispada, a v prelazi u f: na hîze, na iže, (dvâjst i više dûš je bîlo) fiži...

Zamjenica *vəsə* na kajkavskom području ima karakterističan ostvaraj kao *vəs* (*v*)*sa*, (*v*)*sə*..., a u nekim govorima otpada [isto]: *to se sə vozu išlo na pašu*, *səki je bil pastir (za svoju vrst stoke)*, *səki obrok*, *səki trs je imal svoj kolac*, *to se sə moralo iznesti von...*

Atributno-odnosna zamjenica *koji* u kajkavskom se narječju rijetko ostvaruje kao *ki* [isto], a upravo je to oblik koji je u draganićkom govoru najčešći: *ludi kî su pobožniji bili, znal se kada ki muž najti, izlukivali ke su žene ka kak, nikakvega stroja ke bi bil.* Za spomenuti je još skupina *və* [Brozović – Ivić, 1988: 95] čiji refleksi u Draganiću daju primjere poput *vékli* 'vukli', *vîska* 'uska', *u góru, fgóri* 'u gori'...

Za kajkavski je konsonantizam karakteristično i obezvučenje finalnog suglasnika (alijetetna značajka), u snimljenom ogledu govora primjer je za to riječ *kât* 'kad', *nek* 'nego', *vînugrat* 'vinograd'.

Sonanti				Opstruenti			
v			m	p	b	f	
	l	R	n	t	d		
j	Í		ń	c		s	z
				ć	(ž)		
				č		š	ž
				k	g	(x)	

Tablica 1 Konsonantski sustav draganićkog govora

4.3 Akcentuacija

Draganićki govor ima tipičnu kajkavsku akcentuaciju, osnovnu kajkavsku akcentuaciju. Osnovna se kajkavska akcentuacija očituje u tri naglaska kratki silazni, dugi silazni i dugi uzlazni naglasak. U draganićkom govoru naglasak se

nalazi na inicijalnom ili medijalnom slogu, u snimljenom ogledu ne postoji naglasak na zadnjem slogu. Vokali mogu imati sva tri naglaska, ali isto tako ne moraju biti naglašeni. Stjepan Ivšić takve govore ubraja u svoju I. grupu kajkavskih govora – konzervativne govore koje se po prostiranju nazivaju zagorsko-međimurskim govorima.

5 Morfologija draganičkoga govora

5.1 Imenice

Imenice se mogu odrediti kao "rijeci koje karakteriziraju gramatičke kategorije roda, broja i padeža" [Silić – Pranjković, 2007: 97], a njima "imenujemo bića, stvari i pojave koje nas okružuju" [Ham, 2009: 34], odnosno svojstvene su im kategorije predmetnosti (knjiga), opredmećenih svojstava (*čistina*), ali i opredmećenih procesa (*čitanje*) [Barić et. al., 2005: § 230]. Današnji se oblici imenica razlikuju od onih u praslavenskom/staroslavenskom jeziku. Da bi se moglo opisati današnji draganički govor, potrebno je prikazati i to starije stanje jer su se iz njega i razvili današnji kajkavski i ostali hrvatski⁶.

Imenice imaju tri broja: jedninu, dvojinu i množinu. Svaki je broj imao palatalnu i nepalatalnu paradigmu; prvu skupinu čine gramatički morfemi dodavani na osnove koje su završavale palatalom, drugu skupinu čine nastavci za nepalatalne osnove. Uz tri broja, postoje i tri roda: muški, ženski i srednji rod. Uzme li se u obzir da su – uz glavnu o-/jo- i a-/ja-osnovu – postojale i sporedne promjene poput i-osnove muškog i ženskog roda, u-promjene muškog roda, v-promjene ženskog roda te (konsonantske) n-, t-, s- i r-promjene srednjeg roda [v. Damjanović, 2005: 76 – 94], usporednom se može zaključiti da su se u kajkavskom narječju dogodila "pojednostavljivanja praslavenskog stanja, i to s

⁶ Prepostavlja se da Hrvati u vrijeme naseljavanja današnje postojbine u 6. i/ii 7. st. još ujek govore praslavenskim jezikom. Nakon toga je jezni razvoj tekao relativno brzo pa su se do 15. st. već jasno razlikovala tri hrvatska narječja: čakavsko, kajkavsko i štokavsko [Matasović, 2008: 34].

obzirom i na postojanje morfoloških kategorija, i na sredstva kojima se kategorije izražavaju“ [Lončarić, 1992: 67].

Pojednostavljinje se praslavenskog stanja očituje u tome što je danas osnova za uspostavljanje deklinacijskog tipa rod, znači svega četiri deklinacijske paradigmе naspram staroslavenskih devet [isto: 69]. Pojednostavljinje prasl. stanja s obzirom na postojanje morfoloških kategorija očituje se u gubitku dvojine, ili gubitkom formalnog razlikovanja nekih padeža. Tako Lonačarić s obzirom na nominativ i vokativ kaže da se broj padeža u kajkavskom narječju kreće od 12 do 14 [Lončarić, 1992: 68 – 69].

Iako je snimljeni ogled draganičkoga govora relativno kratak – pa je time i smanjena vjerojatnost pojavljivanja vokativa – ipak se s obzirom na primjer

Màrica, ōdi mu dinēsi

može zaključiti da draganički govor ne čuva vokativ kao kategoriju čak ni u ženskim hipokoristicima koji završavaju na -a, odnosno pri deklinaciji imenica u draganičkom govoru vokativ je formalno jednak nominativu što i jest jedna od alijetetnih značajki kajkavskog narječja.

Još je jedna kajkavska specifičnost povezana s deklinacijom imenica, u muškom rodu dolazi do izjednačavanja genitiva i akuzativa jednine. U nekim se drugim narječjima i govorima (uključujući i hrv. stand. jezik) to događa samo u im. m. r. koje znače živo, u kajkavskom se narječju to proteže i na imenice m. r. koje znače neživo [isto: 71]. Ako je suditi prema primjerima

<i>kad je još snega bilo</i>	Gjd.
<i>na sredi je imala čep</i>	Ajd.
a pilo se je iz barilca	Gjd.
po saki trs je imal svoj kolac	Ajd.

u promatranom govoru ne dolazi do izjednačavanja G i A jd. im. m. r.⁷

U nekim drugim kajkavskim govorima do izjednačavanja dolazi ako se radi o sintagmi s izravnim objektom u akuzativu ispred kojega nema prijedloga [isto]. Nadalje, Lončarić u tablici *Pregled imeničkih nastavaka*

navodi tri moguća nastavka za dativ jednine m. i s. r.: -u, -e, -i. Isto kaže da je u većini slučajeva nastavak u dativu i lokativu jednine -u [1992: 70], tako je i u draganičkom govoru: L jd. m. r. e onda je jencek bilo pri **miru** dok su pak mladice porasle, D jd. s. r. *da ni niš tršću* bilo. U nominativu jednine srednjega roda nekih kajkavskih govora nema razlike između palatalnih i nepalatalnih osnova, odnosno nekadašnje -o može prijeći u -e (npr. *sēlē - pole*) [isto: 72], ali u ogledu govora nalaze se primjeri poput vino i *prošeće* što bi upućivalo na to da se u Draganiću razlikuju osnove s obzirom na palatalnost završnog konsonanta.

Nastavci za muški i srednji rod preklapaju se u velikom broju padeža jer pripadaju istom sklonidbenom tipu, nešto je drugačije stanje s imenicama ženskog roda jer te imenice pripadaju jednom od dva deklinacijska tipa: e-tipu ili i-tipu. Imenice nekadašnje glavne i v-deklinacije ušle su u današnju e-tipa, kao posebna kategorija sačuvala se i-deklinacija te u nju ulaze imenice ženskog roda koje završavaju na suglasnik [v. Barić et. al., 2005: 626]. Snimljeni ogled govora na temelju primjera *godina*, *crkve*, *maši*, *škulicu* pokazuje nastavak -a za N jd., -e za G jd., -i za DL jd., -u za A jd., *peći* je potvrda za G jd. i-deklinacije.

Genitiv množine imenica ženskog roda ima nulti morfem *duš*, *kil*, *posud*, (*više*) *osmin*, imenice srednjeg roda u G mn imaju nastavak -i: *koli*, *mesti*, *stebli*, a zanimljivo je da za G mn m. r. postoje više paralelnih mogućnosti: (*par*) *korak*, (*za par*) *dan*, (*četrnajs*) *dan*, (*iz*) *barilci*, (*onda je išlo više*) *ljudi*, (*dobil si manje*) *poti*, (*po šest*) *lebov*. Nulti bi morfem mogao biti rezultat ispadanja

⁷ „Togga sinkretizma nema, jer se u imenica za neživvo čua starije stanje, u različitim krajevima kajkavštine, npr. u krajnjim zapadnim zagorskim govorima (Pregrada, Krapina), na Bilo-gori, u Sjevernoj Moslavini“. [Lončarić, 1992: 71].

nekadašnjih poluglasa (*č* i *č*) iz G mn. glavnih promjena [v. Damjanović, 2005: 77 – 82]. Nastavak -i može biti od morfema -ih pa se otpadanjem h dobiva -i, a podrijetlom je iz imeničko-zamjeničke deklinacije. Nastavak -imože biti i prema nekadašnjoj i-deklinaciji u nekim govorima [v. Lončarić, 1992: 71]. Dalje vezano za i kao nastavak: zanimljiva je imenica voli 'volovi', u tom se obliku pojavljuje u N mn. (*see su kobile vozile i voli, onda kat su porasli onda su bili voli*) i A mn. (*i voli smo imali, voli smo samo ranili*). Druge im. m. r. u A mn. imaju nastavak -e: *tombolce, pećnjake*, a u N mn. imenice muškog roda i inače imaju nastavak -i: *težaki, radnici, muži, ljudi*. Samo se jednom ostvaruje oblik volovi i to samo kao neposredan odgovor na pitanje s tim oblikom:

- *Plugovi kakvi su bili? Na volove ste orali?*
- *A na volove smo orali, da.*

pa se može zaključiti da oblik volovi nije uobičajen u tom govoru. Imenica vol može poslužiti kao dokaz da se jednosložne i dvosložne imenice ne proširuju nastavcima -ov/-ev- jer u kajkavskom narječju i inače u "*množini muškog roda* ne dolazi umetak -ov-" [Brozović – Ivić, 1998: 96].

Instrumental množine ima nastavke -ami (ž. r.): *bekvicami, z rogljami*. Instrumental množine za srednji rod potvrđen je imenicom (s) kolima (pluralia tantum). Nažalost, u snimljenom govoru nema drugih potvrda za datim, lokativ i instrumental množine. A primjeri poput *mikati, težaki, radnici* potvrđuju da je "*druga palatalizacija napuštena u deklinaciji*" [isto].

Iako u kajkavskom narječju postoji tendencija gubitka dvojine, izgleda da draganički govor poznaje dvojinu kao kategoriju, ali samo uz broj dva, ne i uz brojeve tri i četiri. Dvojinu im. m. i s. r. u standardnom se jeziku može prepoznati po tom što "*uz glavne brojeve dva, oba, obadva, tri, četiri stoje u posebnom obliku koji nije ni oblik jednine, ni množine*" [Ham, 2009: 38]. , a taj oblik može biti "posve jednak gen. jedn." [Barić et al., 2005: § 246]. Navedeno se može potkrijepiti primjerom:

onda bilo jedno dva čedna

Iako je riječ *čedna* formalno (izrazom) jednaka G jd., na temelju se prethodnih citata može se zaključiti da o množini ne može biti riječ, u G mn. u draganićkom govoru ne može stajati morfem -a, moguć je samo nastavak -i (možda još i -ø te -ov/-of) pa izgleda da se dvojina u Draganiću čuva iako se u većini govora uz "brojeve dva—četiri upotrebljava množina" [Brozović - Ivić, 1988: 96].

5.2 Pridjevi

"*Pridjevi su riječi kojima se izriču svojstva predmeta i pojava, označenih drugim vrstama riječi, i odnosi među njima. [...] Pridjevi suzaju opseg značenja riječi kojima se pridjevaju, a to su najčešće imenice*" [Barić et al., 2005: 173]. Postoje tri skupine pridjeva; pridjevi iz prve skupine određuju kvalitetu (svojstvo) riječi uz koju stoje, druga skupina određuje pripadnost (posvojnost), a treća skupina odgovara na pitanje *od čega* je što. Pridjevi izražavaju i kategoriju određenost/neodređenost (visok stol ~ visoki stol). Budući da imaju i kategoriju roda, obuhvaćaju i neke druge riječi koje se ne mogu smatrati pridjevima u najužem smislu: (neki) glagolski pridjevi trpni (*probuđen*), broj jedan, pridjevi tipa dvoji, neke zamjenice: moj, ovaj, koji? i neki [Silić-Pranjković, 2007: 134].

Vjerojatno je u početku razlika između pridjeva i imenica bila vidljiva isključivo na razini rečenice, imenice i pridjevi imali su različite uloge u vršenju službe riječi. U staroslavenskom (i praslavenskom) postojale su dvije pridjevske paradigme: jednostavna, imenička (neodređena) i složena (određena). Prva je imala iste gramatičke morfeme (s obzirom na rod i padež) kao i imenice glavnih deklinacija. Druga se naziva složenom jer se sastoji od imeničkog i zamjeničkog dijela – na jednostavnu (imeničku) deklinaciju, dodaju se odgovarajući oblici anaforičke zamjenice *jь*, *ja*, *je*. Složena je deklinacija imala svoju meku i tvrdnu varijantu. Te su se dvije paradigme razlikovale u odnosu *o* ~ *e* u nekim

padežima jednine te *ě ~ i* i *y ~ ę* u nekim padežima množine [usp. Damjanović, 2005: 95 – 99, 105 – 110].

M. Lončarić kaže da i danas glavnina "*kajkavštine ima prijeglas, čuva razliku između stare tvrde i meke (zamjeničke) promjene u GDL jd. m./s., NA s. r.*, tj. iza nepalatala su o-nastavci, a iza palatala ę-nastavci" [1992: 75]. S obzirom na to da draganički govor čuva opreku po palatalnosti, za očekivati je da će se u genitivu pronaći primjeri poput *mojega (znanja)*, *drugoga (kraja)*, *onoga (ruziña)*, ali ipak u govoru nalaze samo primjeri: *mojega (znanja)*, *drugega (kraja)*, *onega (ruziña)*, (ni bilo) *nikakvega (stroja)*, (prije) *nega (vremena)*, *sega, svetega Jurja (pevaće)*, *tega domaćega (platna)*...

"Znatan dio govora čuva razliku između određenog i neodređenog vida pridjeva, i to prozodijskim sredstvima, osim u m. r. jd. gdje je razlika i u nastavku -ę/ø, prema -i" [isto]. Ali ipak ima i kajkavskih govora koji više ne poznaju razliku između određenih i neodređenih pridjeva. U govorima koji tu razliku čuvaju prozodijski, određni pridjevi obično imaju dugi naglasak na osnovnom vokalu, a neodređeni pridjevi imaju kratak naglasak, ali se odnos određeno ~ neodređeno može čuvati i mjestom naglaska: *vel'ika ~ v'elika* [(za taj) kolac (kaj smo imali) postavljeni

gusti put (je treba brusiti)
da su ružni izgledali
gredeł je bil drveni

U komaprativu je najčešće "sufiks -ęš- (-ięš-...) rjeđe -ejš- i -ej (Gorski kotar), prevladao kao opći u nekom govoru" [isto: 77]. Ipak, tvorba komaprativa u draganičkom je govoru bliža onoj u standardnom jeziku: (*već*) *novija (doba)*, (*ljudi ki su*) *pobožniji (bili)*, *strašnije (bile)*, *(bile) rodnije...*

5.3 Zamjenice

"Zamjenice su riječi koje zamjenjuju druge imenske riječi. Zamjenicama se označuju, ali ne imenuju, predmeti, bića, svojstva i količine i upućuje se na njih" [Barić et al., 2005: § 536].

Možda je najbolje krenuti od zamjenice po kojoj je kajkavsko narječe i dobilo ime: upitno-odnosne zamjenice kaj: Lonačrić kaže da je ta zamjenica nastala od zamjenice *ka-јь. Osim tog (temeljnog) oblika, zamjenica se može u nekim govorima ostvarivati i ponešto drugačije: *koj*, *kęj*, *ke*. Uz taj osnovni oblik, postoje i druge zamjenice zamjenice u kajkavskom narječju koje su nastaje kao spoj zamjenice kaj i kojeg drugog predmetka: ne- i/ili ni- što rezultira zamjenicom za neodređeno nekaj ili pak za negaciju – nikaj [1992: 77].

Često osnove u zamjenicama poput kolik, kolika, koliko i tolik, tolika, toliko, u osnovi umjesto o imaju u [Lončarić, 1992: 78]: (*cela družina*) *kuliko je bilo (onda kopat), sat tuliko o vinu*.

5.4 Glagoli

"Skup riječi koji se odnose na isti pojam a razlikuju se nastavkom zovu se oblici riječi. Kao predstavnik svih oblika s istom osnovom, kao osnovni (kanonski) oblik, uzima se onaj koji je najmanje ovisan o ostalim riječima" [Barić et al., 2005: § 224]. *"Infinitiv je neodređen glagolski oblik koji kazuje samo pojam radnje. Stoga se uzima kao osnovni glagolski oblik i navodi se kada se općenito govori o nekom glagolu"* [isto: § 642].

Pretpostavlja se da je infinitiv okamenjeni oblik nekadašnjih glagolskih imenica jer u indoeuropskom praeziku nije bio poseban gl. oblik tvoren od gl. korijena. Za infinitiv je usko vezan i supin, glagolski oblik koji je također vjerojatno nastao okamenjivanjem starih gl. imenica [Matasović, 2008: 300 i 301]. Prvi se tvori nastavkom -ti (nekadašnji dativni nastavak), a drugi se nekada

tvorio akuzativnim nastavkom *-tb* [Damjanović, 2005: 137] što je danas u kajkavskom narječju – nakon ispadanja poluglasa – rezultiralo s *-t*. Lončarić kaže da većina kajkavskih govora razlikuje infinitiv i supin [1992: 79]: infinitiv se koristi kao dopuna drugim glagolima, a supin je dopuna glagolima kretanja:

Infinitiv

*pak se na veliku škulicu znal napiti
sad mi neće na pamet dojti
to smo morali iznašati*

Supin

*onda smo išli kopat
onda treba iti vezat te mladice
pak su poničiji muži otišli spat*

Razlika između supina i infinitiva ne mora uvijek biti izražena različitim nastavcima, nego i različitim naglaskom u supinu i infinitivu. Često razliku čine i nastavak i naglasak, ali postoje govorci u kojima je opreka izražena isključivo prozodijskim sredstvima [usp. Lončarić, 1992: 79].

U snimljenom se ogledu govora prepričava prijašnji način života na draganićkom području pa tekstrom dominira perfekt. Kao složeni glagolski oblik tvori se od "nesvršenog prezenta 'biti' i glagolskog pridjeva radnog" [isto: 80]: (*voli*) *smo ranili*, (*to*) *su išli* (*i žene i muži*), (*mi*) *smo išli* (*školu bosi*), *imali smo* (*krave*), (*muži*) *su sideli* (*oku stola*), (*mi*) *smo rekli* (*bekvice*), (*kat*) *se obrezalo...* Gl. je pridjev radni "specifičan [...] oblik, koji se mijenja, odnosno slaže sa subjektom u rodu i broju, i po tome je 'pridjev', ali se ne deklinira" [v. Isto: 83]. Glagolski se pridjev radni tvori sufiksom 1, a na njega se onda dodaju nastavci za rod i broj: *-ø*, *-a*, *-o*; *-i*, *-e*, *-a*, a na kajkavskom se području može ostvarivati na različite načine: u nekim je zagorskim govorima prešao u *-u* (w), a razvoj se mogao i nastaviti pa se danas negdje (varaždinsko i podrčje Gorskog kotara)

može ostvariti i kao v ili f, a u nekim je govorima l moglo i otpasti: *ču*, *iši*, a ponegdje otpada samo iza r (*hmər*, *z'apər*). Ipak, najveći dio kajkavskih govora čuva završno l neizmjenjenim [isto: 83 i 84]. Stanje u snimljenom draganićkom govoru vidi se iz primjerā za tvorbu perfekta.

Pomoćni glagol *biti* i *htjeti* (*šteti*) imaju i kraće oblike nastale prema zamjeničkim: *jesem* ~ -*səm* ... *jesu* ~ *su*, (*h)oču* ~ *ču*. Kraći oblici su klitike koje mogu biti enklitike, ali i (rjeđe) proklitike [Lončarić, 1992: 81]: (*jedino*) *su* (*žene znale fraksti*), (*onda*) *je* (*došla berba*), (*kukuruzu*) *smo* (*na ruku*)... Glagol *jesam*¹ (nesvršeni prezent pomoćnog glagola biti) imao je drugačije nastavke od ostalih glagola (tematskih glagola). Atematski su glagoli utjecali na ostale tako da su nastavci [Barić et al., 2005: § 2129] (1) -*m* (-*n*), (2) -*š*, (3) - *ø*; (1) -*mo*, -*mə*, (2) -*tə*, -*štə*, (3) -*u/-o*, -*ə* -*ju/-jo*, -*du/-do* [Lončarić, 1992: 80]. Glagoli poput *hoču* (1. l. jd.) s nastavkom -*u* (< q) čuvaju starije stanje zbog toga što su bili česti te na njih nisu utjecali nastavci atematskih glagola. Kako snimljeni ogled govori o prošlosti, primjera za prezent je malo: 1. l. jd. *morem*, *znam*, 2. l. jd. *imaš*, *viš*, *se smiješ* 3. l. jd. *more*, 1. l. mn. *jesmo* (*smo*), 3. l. mn *vele*.

Aorist je glagolski oblik kojim se izražava prošlo svršeno vrijeme [Silić-Pranjković, 2007: § 264]. Nekada su postojala tri aorista u današnjem je hrvatskom standardu znatno pojednostavljeno te sada postoji samo jedan koji se može tvoriti dvjema skupinama nastavaka ovisno o tome završava li osnova na suglasnik ili samoglasnik [Barić et al., 2005: 2131]. U kajkavskom je narječju aoristi doživio još veća pojednostavljivanja nego u, recimo, štokavskom, ili hrvatskom standardnom jeziku – aorist (i imperfekt, nesložena preteritna vremena općenito) se izgubio. Ipak, ostaci aorista vidljivi su u tvorbi kondicionala I [Lončarić, 1992: 80]: (*još ja i sat*) *bi kosil* (*da morem*), (*ni smil biti previše oštar*, *onda*) *bi sekal*.

U snimljenom tekstu postoji i primjer za kondicional II: (ni bilo nikakve stroja ke) *bi bil* (to) posekal.

"Futur se tvori (s malim izuzecima) od svršenog prezenta glagola biti i pridjeva radnoga (došel bum//bom)" [Lončarić, 1992: 80]: *(da) ne bu smitalo, bum (se malo) počinil.*

6 Zaključak

Draganićki je govor dio plješevičkog poddijalekta, plješevičko-prigorskog dijalekta i kajkavskog narječja. Tomu u prilog idu brojni kajkavski alijeteti poput opće kajkavske akcentuacije, poštivanje druge kajkavske jednadžbe u po kojoj slogovno l i nekadašnji stražnji nazal *ø* daju u. Ipak draganićki je govor i specifičan zbog odstupanja od prve kajkavske jednadžbe, a primjer je toga rezultat a kao kontinuanta nekadašnjeg poluglasa gdje bi se očekivalo e. Staro o u različitim pozicijama ima tri zamjene – u jednoj u, u drugoj e i u trećima i.

Dalje, primjeri poput *maša* i *kadi* upozoravaju na to da je Draganić nekada vjerojatno bio čakavski kraj koji je danas kajkavski, a i dalje je pod jakim kajkavskim utjecajem.

Osim na planu vokalizma, posebnosti se draganićkog govora ističu i u konsonantizmu, za razliku od većine kajkavskih govora draganićki govor dobro razlikuje glasove č i č, a također dolazi i do naknadnih jotiranja karakterističnijih za štokavske govore: čedna. Također se čuva glas h, ali postoji u sustavu i glas koji koji u standardnoj ortografiji bilježimo slovom đ.

Za većinu je kajkavskih govora karakterističa i depalatalizacija (prvenstveno glasova į i ň), ali takve se promjene ne prevode u draganićkom govoru, ali se zato provodi sustavno obezvučenje šumnika na dočetku riječi.

Alijetetna je značajka i morfološko i funkcionalno razlikovanje supina i infinitiva, uz glagole se kretanja u draganićkom govoru redovito upotrebljava supin, a uz ostale glagole infinitiv.

Od ostalih je alteritetnih značajki tu zadržavanje krajnjeg slogovnog l, izjednačavanje prijedloga iz i s na z, neproširena osnova u množinskim oblicima imenica m. r. (voli 'volovi'), nerelacijski morfem /ov/ (> /of/) i dr.

BIBLIOGRAFIJA

1. Barić, Eugenija et. al., Hrvatska gramatika, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
2. Brozović, Dalibor, Ivić, Pavle, Jezik srpskohrvatski/hrvatskorski, hrvatski ili srpski, Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 1988.
3. Ivšić, Stjepan, Jezik Hrvata kajkavaca, Matica hrvatska, Zaprešić, 1996.
4. Lisac, Josip, *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.
5. Lončarić, Mijo, Kajkavska morfologija, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik, sv. 18, Zagreb, 1992.
6. Lončarić, Mijo, Kajkavska prozodija, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik, sv. 19, Zagreb, 1993.
7. Lončarić, Mijo, Kajkavski vokalizam, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik XX, Zagreb, 1990.
8. Lončarić, Mijo, *Kajkavsko narječe u svjetlu dosadašnjih proučavanja*, Rasprave Zavoda za jezik, sv. 10-11, Zagreb, 1985.
9. Lončarić, Mijo, *Kajkavsko narječe*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
10. Lončarić, Mijo, *Naglasni tipovi u kajkavskom narječju*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 4-5, Zagreb, 1979.
11. Lončarić, Mijo, O kajkavskoj sintaksi, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik XX, Zagreb, 1994.
12. Matasović, Ranko, Poredbenopovijesna gramatika hrvatskog jezika, Matica hrvatska, Zagreb, 2008.
13. Silić, Josip, Pranjković, Ivo, Gramatika hrvatskoga jezika, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
14. Moguš, Milan, Povijesna fonologija hrvatskog jezika, Školska knjiga, Zagreb, 2010.

Prilozi

Ogled draganičkog govora

Pětar Ivānčak, a gōdina rožēna je dvajstrēća, hīladu dévetsto dvajstrēća, tò je devedesēta gōdina vēć íde. E, devedeséta íde. E, tāk, mî smo išli škôlu bōsi, u prôleće n am je bîlo vesêle kât je jöš snêga bîlo vēć smo mî bōsi škôlu išli, a kât je škôle ônda na pâšu Ônda smo išli lêpo vôzom na pâšu, tû smo, imâli smo svîne, imâli smô krâve, kobîle, to se sê vôzu išlo na pâšu, i sâki je bîl pastîr za svöju vřst stôke. A önda, vêčer smo se pâk zbîrali domôv. Prîje su bîle zâdruge ïza mojega znânja, to su bîle vêlike zâdruge, po dvâjset i više dûš je bîlo fiži, po pêt, šest, ösam pôsteľ jênoj sôbi dë se je spâlo, a večeralo, i ne večeralo nêg sâki öbrok smo jêli i jenê zdêle, nî bîlo taňúra ni vîlice nîsu trëbale, tò je bîlo sê iz jene zdêle smo jêli. Ônda za mûze je znâš döbro bîlo, mûži su sidêli oku stôla, äli žene su stâle, önda nî bîlo mesta önda se môrale jêna drûge mîkati dok si je zagrâbila iz zdêla pâk je jêla, kâkov je i tò život bîl. Mûži s mälo bôle. Pîlo se je iz barîlca. To je bîla drvêna posûdica, narêjenadrvêna, koj lajtîćak mâli, na srêdi je imâla čep čim se zapîrala, a tâj čep je bîl prevîtan küt se je pîlo, a tâj čep je bîl nakôj pîpac narêjen da ga se möglo zûbe dâ se je pîlo. Ônda gdë su bîle siromašje zâdruge, önda je ta škûlica vûska bîlo kât si pöčel pîti nî têlo tûda iti nêk je polâko curëlo. Znäl se kâda kî mûž najti pâk je i skînél tâj čep pâk se na vêliku škûlicu znäl napîti, viš, ti se smîješ, äli iština je tò. A krûh je bîl döbar, tò žene su imâle odrêjene sâka je jen cêdan krûh pêkla, fiži su bîle öne pêci krûšne, öni su bîli – kâk se je rêklo, sâd mî nêce

na pâmet dôjti - da je bôle grêlo - pećnâke, önda se iz drûgega krâja, iz kühne se tò kurîlo, tâk dâ je hîžu grêlo gdë smo spâli i pâk se je krûh ispêkal, lêpo se znälo ispêci, po šest lêbov tâk dâ je za pâr dän [sejêni] jêsti. [Kako se vino radilo] Ì to, znâm, nîsmo u vînugrat, nêk u gôru, kât jë gdöj pîtal kâm idêš nî se rêklo vînograt nêk u gôru Ônda u prôleće smo najprîje rêzali tršće, önda kât se obrêzalo tò je bîlo onêga ruzîna tò smo morôli iznašâti tò ruzîne vân dâ nê bu

smítalo. Önda smo oštríli kôlce, zapíkali, po sâki třs je ímal svôj kôlac, önda su žene vezále, tò se pák s békvicami vezálo kaj je dôma narâslo, békvice tò su šibe, vŕbe kák se dânas véli, mî smo rekli békvice. S tím se sâki třs privézal za kôlac önda je tò tělo státi, önda kât je tò bilo privêzani, önda smo išli kôpat. Önda ájde môtike bjütri, ájde cêla družina kûliko je bilo önda kôpat. I trëba bilo i vína zëti kaj su težaki, râdники píli da je tò lâže išlo, e önda kât je bilo skopâni, e önda je jencék bilo pri mîru dök su pák mladice porâsle. Önda je bilo trëba išti vêzat te mladice i dëf je bilo prëviše obtírgati mâlo, porùšiti öve këj su bîle rôdnije tè su se privezâle zà taj kôlac kaj smo imâli postâvleni već i önda pák bilo šprîcańe, tò je bîla gâlica i vâpno mëšano kák se rôklo po [teúčeni podrûša] juâza] önda je bîla samo gâlica i vâpno. Tò se trï-četiri pûti pák na Íeto šprîcalo. Önda je vëc dësla i bêrba k tömu morâlo se jöš jempût kopäti, sprâšiti se rôklo, da se prâsi i jöš je önda bilo trëba i pokositi, tò je pák žûlevina se zvâala tâ trâva trëca kaj se (j)e kôsila, tò se së morâlo iznesiti vôn da nî nîš tršcu bilo da bì se tò tršce önda kvarilo. Önda je dösla bêrba, bilo trëba dòma priprâviti lâjte, i kôla, i sklâni, i kôbîlice kaj su to vozile, onda je bila bêrba to se pêvalo u góri, tò se je veselîlo, tò se tûcilo lâjti, öni óbruči nabijâli tò je bilo veséle za önda. Önda pák s têm döma, önda smo imali (h)îse, tò se fîs metâlo i prëše gdë se je prëšalo i utučîlo i metâlo u te lâjte, pôsle se je pák pîlo kák sam tî rôkal, iz barîlci. Jedîno su žene znâle fkrâsti, pák su poniciji mûži otíšli spât, a žene su zâšle pák su prële kûdeľu, àli râdo su si négda žene i pôpile, mřd sâda i dânas... Önda su znâle zëti, znâle su gdë je gospôdar ímal klûč i otíti fis i natëčiti mälo vína pák su prële i malo su si poduvâle önda su jednâk jëdna drûgu köja je bîla na rëdu dřmale hm hm, nî tîla rëci barilac da iđe barîlac, önda su si pôpile. Sät tûliko o vínu. [*Jesu li postojali muški i ženski poslovi – žetva*] Šenicu su samo žene žele, nîsu mûži, a mûži su kôsili pák, imâli... kôsa, tò je bîla öbičaj, mûži su kôsili, žene nîsu kôsile, žene su samo žele, i pôkle su sušile sieno, kât su mûži pôkusili, jûtri kât je sûnce je önda grêlo önda su žene išle i raskapâle z rôgljami su te väkle raskapâle kaj su mûži nâkôsili i önda se tò čas sûsilo önda je potle se jöš jempût išlo prevrâcat tò kât je bilo sûnce onda su išli i mûži i žene, önda su svî pák vëc prevrâcali, a ujütro su samo žene väkle te raskapâle jer mûži su išli kôsit dök se je vîdilo kî nîsu bili dëma zapôsleni nék su išli u râne kôsit jer po sûncu se nî môglo na dân kositi kât je sûha trâva, önda tû je bîla râzlika u pôslu. A f góri je pák tò bîla râzlika tò su nájviše pák žene vezále te mladice prëk lêta, třsce, rêzale pák nîsu, nî stâvile kôle, kôpale jêsu, kôpale jêsu. A dëma pák su imâli mûži svôj pôsal prëk zime, öni su blâgo raníli, drvâ nabavâli, žene su pák krüh pëkle, svîne rañile i živât i krâve döile, tò je pák bîl ženski pôsal. [*Je li se trlo lan i sl.*] Cvîluks, cvîliks se rôklo [to se je, bilo] za blazîna, a plâhkte lân se je sêl önda su prële, najpôrvo se lân ispûkel s tím je čüda pôsla bîlo [i u lâkno], tò se u öne ko snëpiče povezâlo – mučîlnice i

plútva složilo i önda se metâlo na küpu smo znâli voziti, önda bîlo j dno dv  c dna, j dno c trn js dan se je mo ilo.  nda se dop al iz v de, önda se je m ral p k posu ti, önda k t se p su il, önda su b le drv ne st pe, önda su  ene t kle t j l n da sej zmrv l da sam mu k no l kno ost lo.  nda su b le tl ice önda se t  t lo, önda su b li r breni, önda se to   sljalo,

 nda je n gda t da b la k delja d  se je p k pr lo.  nda k k sam ti [r kel],  ne su pr le i kr le su v no. K t je b la... ispr deni t , t  su b le r skino k j se je t  m [n]talo, t  se p k moralo iskuh vati da je t  pobil lo da se d bil k nac da je b lo   im d lati.  nda su b le v cinji k j se je tk lo, önda se d bilo pl tni  nda iz t ga pl tna su se d lale pl hte i r ba e, n  k su l b lo, n k r ba e i g ce, to je s  b lo iz t ga dom cega pl tna k j je iz t ga l na b lo,  k je b lo t   vi koj kakvih zan tliji: kov ci, t  lari,   stari,  nda  ni su znâli kupovn  si kupiti k su l,  nda se r klona na s lu pri n mi da su t  g spoda, da su to Kr njci, da to n si Dragani ki k t n maju drag nicke r ba e i g ce. [*Od  ega se kosa sastoji i kako se kosilo*] M rem, m rem, j s j  i s t bi k sil da m rem. K sa im adrv no, [nije] nas j na na d venim i m ra se klep ti. Za s ku k sn  je za j dan d n, d ze ne m re traj ti,  ma  ciment rani br s smo im li i t mbolce   cm je t j br s st l i   njim je mor lo m lo vod  b ti da je b l br s vl  an. I  nda k t smo k sili  nda se [ dal]  naj kl p k j je v c b l na k si s t m br sil se [ de],  nda za dr gi d n sa k snju po p lda e s ki s bi m ral k su d oma isklep ti. T  je p k b la  el zna b bica i c ki  t kof nar jen s k m se t  t ckalo i sklep lo. [*A babica je...*] D ni d o je b bica, a c ki  je b l za t ckati [*A t j c ki  jel bio kakav posebni ili?*] p seban c ki , p seban. [*Kako je izgledao*] Na dv  kr ja je b l m lo za stren - t po zao stren, ni sm l b ti pr vi  o star  nda bi s kal, n k je m ral t po b ti,  li  pak je b l m lo zar bl n, nav  en da se je m glo kl p ti, da se m glo isklep ti da je b l k lp da se malo izv kla k sa, da je bila t na,  naj r b r za. I s t m br sim se  nda p s le na k sn  samo poravn lo.  li t  je b lo g sti p t je tr ba brus ti, p r k rak, a n ke p t k t n m se i  ur lo b m se malo po nil,  dem k su br sit. [*Je li radio svatko sam ili se pomagalo*] T  je b lo t k d k su b le z druge,  nda je i lo v še l d , a p sle s t v c zad a d ba k t su se z druge razd lile i ras pale  nda je i sal i s ki sam ili je i sal s sed sus du pom ci ili k  nik k m gal  nda se je pr  s losu s de da su d shli da su pom gli pokos ti,  nda ih je i lo v še.  nda je t  b lo l po v diti sv  smo k j na kom ndu k sili v c k k to izgl eda, k k kosac izgl eda.  nda je b l j n n s s sed, m lo je b l s lan,  nda je r kal joj k ko ju je l po gl dati k da je na  p gu v  es. K ko si ju odj dnom m nuo. [*Kako su se ljudi zabavljaljali*] Pl sovi su b li, ma kar ja t  je bila zab va, sv tega J rja p va e i t  je b la z bava, a ov k n  b lo t k z bave n kakove jed o  ne su im le v še,  ne su  male   hanje p rije  nda t  su zn le v cer se st gnati i c stiti t  p rije i trib ti. Fak ni, mladi i  ni su p k  ez knka izluk vali k  su  ne k 

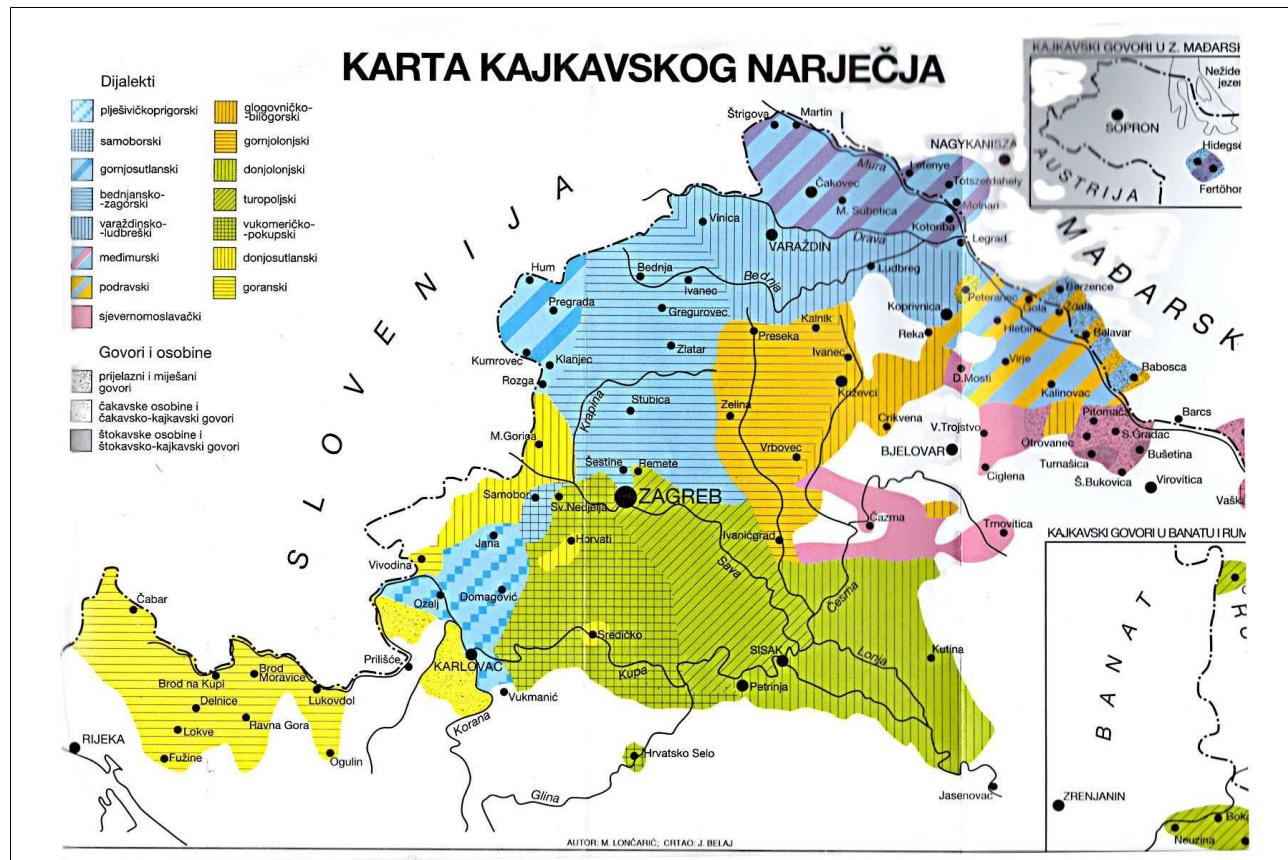
käk, päk su si znäle žene pěvati, önda su i mûži znäli vâni pâk pěvati, tò je bîla zâbava, ní bîlo televîzije, ní rádiya ní televîzije. [Za maškare, ljudi su išli po selu?] A da mälo maskírani... Príje nêga vremëna önda su se mîrsko uprävljale te mačkäre i sîče sa[m] nôsil, vèle da su onaköj strâšnije bîle, a sät pösle věc nôvija dôba önda se je tò pâk lêpo oprävljalo, da su lêpo bîle obüčeni i išle samo mûse mâlo imâle nâvlaku, a príje su se znäi i namâzati sikojâke kabânice nôsê navlêci da su rûžni izglédali. Tò je bîlo zâbava, drûge tâk zâbave príje nî bilo. Nî tâk bîlo zâbave. Jedîno lûdi kî su poböžniji bîli išli su k mäši, na priščenje kojakût, če na Bîstru, alô pěške, ônda je tò bîlo hodočâsce kât se ôtud na Mâriju Bîstricu išlo pěške, a dènas je äutobus môra dipelâti prèt prâk cîkve. [S kolima se nije išlo?] Kaj [Jesu li se koristila kola?] A je, je, i s kôlima i kobile i kõni i tò je išlo. [A konji i kobile, to je vrijedilo onome tko je to imao doma?] Tò smo svî morâli imâti, jer kobile tò nam je sužilo za ôbradu, za orânu, za gnôj voziti, za sêno voziti, sê su kobile vozile i vôle, i vôle smo imâli i kobile, tò je bilo za obradu, tò su nâsim trâktori bîli. Ônda kobile su i ždrêbat donësle, a vôle nîsu nîš. Vôle smo sâmo ranili, othraňti teliče mâle, ônda kât su porâsli ônda su bîli vôle, ônda smo j[e] vüchili voziti i tâk dûgo dök su se mâlo rezrâsli da su bîli i têški, i do pêtnajst mêttri, do hîljadu pëtsko kîl, ônda su se tî prôdali têži vôle, tò je bîl prîhod

zâdruge i domačnîstva, a ônda su se drûgi vêc morâli bîti na mêtsti jer tò nam je služilo za ôbradu, za dîva, za sê, za pripelâti, i za dîva i za sêno i šeňicu. Kât se šeňica požela tò se kaj velîš na rûke želo. Ônda su se öni snöpići dôlali önda äjd pobîraj tò i vózi na vršilnicu, vršilnicu je samo kâdi gdô imâl vêlike vršilnice, tò smo znäli vózili vîšit tu šeňicu. Zatè su nam rabili i vôle i kobile i za orâne. A za sétvu kukuruzu smo na rûku samo sêjali, ali tò sê, tò su išli i žene i mûži da su tò zakopâli tû kukuruzu, nî biô nikakvëga strôja kë bi bîl tò posêjal nêk sê na rûke, posijaj jen slök ônda äjde kôpaj od jütra dî vêčera. [Plugovi kakvi su bili, na volove ste orali?] A na vólove smo ôrali, da. A jôš se[m] bîl, sâmo ônaj dôli lême železän i cîtalo, a grêdal je bîl dîveni i kulîca su bîla dîvena, stêgna smo rîkli öne rücke zâ kaj se držalo. [Kako su se drva rušila, s čim] Dîva, bîle su zemlišne zâednice, zemlišne zâ[j]ednice su dâle [a]tât, dr"va, sâko domačnîstvo je po svôji vlásništvo dâlo dr"va, vlásništvo je bîlo podeléne na osmîne, ônda sät kûliko si imâl, po osmîni se tûliko dîv dâlo, sät ak si imâl jenu osmînu döbil si na jenu osmînu, ak si imâl vîše osmîn, na vîše, ak si imâl mânje ot osmîne döbil si mânje pôti, u osmîna su se dobivâla dîva za ôgref. A kaj smo stâne dôlali tò smo pâk önda morâli delâti môlbu nâ tu zâednicu, tò je bîl ôbor öte zemlišne zâednice, ônda su öni odöbrili tî grâžu da si, ak si išal kâkov stân dêlat, ônda si döbil grâžu, tò si išal sâm rüšiti kâk kî öva dîva za ôgrev, tò si sâm rüšil. Tòe bîla žaga, nî pîla, žaga je bîla, na rûke. Dvâ smo morâli bîti sâki na jen krâj, ônda smo vlékli i rüšili stâbla. [Koliko je trebalo da

se jedno takvo drvo sruši] Više stâbl[o] je tò bîlo, tr balo da nam se je podm rilo, bîlo je i v liki st bli, a to p k zn lo i str šni b ti gd  su t  st rije š me b le t  se n  m glo n  zr šiti n k je b lo tr ba optes vati pr je da je t  ž ga m gla t  prepil ti, prer zati. I ônda se t  sj ni

zr šili, ônda se je na m lo p s le, gr ne n jprije  kolo  stilo d k je d šlo do st bla. A n ka st bla su ost la da n su n kad ni, t k na kl pu zr žena da n su ni otpelj na. D k s t ve  n vije d ba, ônda v c ni n  b lo t k, jer t  st ra š ma se d la pr je pos ci da je m gla ml da r st , s t v c z dnje vr me su b le  ve ml je š me da n  t k b lo ni v liki ni deb li st bli. [*Je li se lo ilo jo  s  im osim sdrvima, je li se znalo baciti i onoga od kukuruze...*] Kals nici, t  se n  b cilo t  se je s  spal lo, t  su b li kas nici od kukur ze, t  smo na r ke sve lup li, per šina v čem je b l. T  je s  kukur za t rgala  sto na r ke na p lu ônda se t  voz lo k še, im li smo pl tene k še na k li, ônda se v te k še na p lu met lo, ônda se to dipe alo dom v po d nu jer se c li d n t rgalo i dipel lo. Ônda v cher k t je b l s v p sal d oma oko bl ga i s ga, ônda smo p k peru šali. I v š i t  je b lo j ni zan manje, ônda se na v k zn lo n s sabr ti v še ônda je b lo i p sme i p v na i t  je b la j na zab va, i t  je pril čno d go u j sen i potraj lo. Ônda se t  p k kukur za m tala na h ze, n  na t van, n k na i ze smo gov rili. T opl na b la od s obe ônda se g ri t  kukur za su ila da se n  skv rila. [*Rekli ste ne na tavan nego na hi u, sto to nije bilo isto*] D nas se vel  t van, pr je smo r kli smao na h zu, t van je d na nja r c, a za ônda je b la samo na h zi je b la kukur za. Ni bilo jo  ni kukuru n ka ni n gdi n š, n go smo na h zu met li kukur zu t . To su b li  pet k bli i pos de [*Kako ste rekli?*] K bli... Dr go n  b lo pos d n k su ti k bli i b li k m se t  met lo i izdig lo g ri na r ke na h zu. A na h zu su p k bile l tre,  t nge nar jene k j se t  p k snim lo i lup lo.

Karta kajkavskog narječja

Slika 1: Karta kajkavskog narječja (M. Lončarić, Kajkavsko narječeje, Školska knjiga, Zagreb, 1996.)